

Doğu Batı Arasında **İslam Birliği İdeali**

Vefatının 10. Yılında
Aliya İzzetbegoviç

*Vefatının 10. Yılında Aliya İzzetbegoviç
Doğu Batı Arasında İslam Birliği İdeali Sempozyumu Bildirileri
26 Ekim 2013, Üsküdar*

Editör
Merve Akkuş Güvendi

Aliya İzzetbegoviç Düşüncesinde Din ve İslam

Aliye Çınar Köysüren

Giriş

Aliya İzzetbegoviç'e göre Doğu ve Batı düşüncesi birbirinden farklı iki paradigmadır. Dolayısıyla da Doğu ve Batı iki ayrı dünyadır. Ancak İslam, bu iki farklılıkların bileşkesi ve sentezidir; dahası kendi içinde özgün ve otantik bir yapıdır.

Aliya düşüncesinde din (religion), daha ziyade Batı düşüncesini çağrıştıır ve şuur veya bilinç odaklı bir anlam dünyasını beraberinde taşır. Oysa İslam, teslimiyet merkezli bilgi-değer ve varlık paradigmasını kapsar. Kültür, medeniyet, ahlak bu tasavvurun uzantıları veya söz konusu bütüne götüren tali yolların adıdır. Öte yandan uygarlık, eğitim ve teknoloji ise din düşüncesinin sonuçlarıdır. Din olarak İslam'ın mümtaz özellikleri olan değer varlığı insanı ve sonuçta madde ve ruh bütünlüğünü yüceltir. Din ise bilinç, inanç (belief) ve madde tasavvuru üzerinden varlık gösterir. Böylece bilgi, inanç ve iman üçlüsü farklı anlamlarla bu iki paradigmada öne çıkar.

Aliya İzzetbegoviç, Doğu ile Batı Arasında İslam, kitabında Batı medeniyetinin felsefi temellerini büyük bir vukûf ile ortaya koymuştur. Çalışmasında özellikle diyalektik materyalizm ile kapitalizmin insan şahsiyetini yok sayan parametrelerini açığa vurmuştur. Buna karşılık İslam, insan şahsiyetini oluşturan, koruyan ve geliştiren istisnai bir mesajdır. Zira insan şahsiyetini küçültme ise metalaştırmanın diğer adıdır. Bu akımlar birer düşünce biçimidir. Zamanla bu düşünceler insanı mekanik bir yaşama tutsak etmiştir. Oysa Kur'an edebiyat değil, hayattır; dolayısıyla ona bir düşünce tarzı değil, bir yaşama tarzı olarak bakılmalıdır.

Aliya'ya göre, Batı ideolojilerinde yeni bir ahlak anlayışı bulunmamakta, fakat "tabanda yeni münasebetlerin yansımaları" diyerek toplumlarının ananevi (geleneksel) manevi değerlerini

ve bilhassa kanaatkârlık ve büyüklere saygı tutumunu devralıp, kendi hizmetlerinde kullanmaktadırlar: Çünkü kanaatkârlık, bu ülkelerdeki düşük hayat standardı bakımından onlara uygun geliyor; büyüklere saygı ise kolayca dokunulamaz bir özellik olan iktidara saygıya dönüştürülmüş bulunuyor (İzzetbegoviç, 2008, s. 16-19).

İzzetbegoviç'e göre, üç dünya görüşü vardır: maneviyatçı (dinî), materyalist ve İslami dünya görüşü. Buradaki din tabirinin İslam ile ayrı olarak ele alındığı ve aradaki farklılık bu makalenin temel konusudur. Yazarın dinî dünya görüşüne yüklediği anlam "Yegane veya esas varlık olarak ruhu esas alan dünya görüşü"dür. Bunun zıddında materyalist dünya görüşü vardır ki "yegane veya esas varlık olarak maddeyi esas alan dünya görüşü" dür. İslam ise "ruh ve maddenin bir arada alındığı dünya görüşü"dür.

Sonlu ve Sonsuz Boyutuyla İnsan

Aliya İzzetbegoviç, bu ayrım ve sentezle insan ve Müslüman kişiliğin ortaya çıkışını anımsatır. Ona göre insan, çift yönlüdür. Bir yönüyle semaya diğer yönüyle dünyaya aittir. Diğer dünya görüşleri ise insanı ya semaya ya da dünyaya hasretmektedir ve bu yönüyle eksiktir.

Maneviyatçı olanın temelinde yaratma; materyalist olanda ise tekamül inancının yattığını ifade edebiliriz. Aliya İzzetbegoviç, İslam'ın iki kutuplu birliğini ele alıyor. İslam insanın hem semavi hem de dünyevi yönünü yaratılışına da uygun olarak kabullenip insana bu anlayışa göre hitap ediyor ki işte İslam'ın fitrat dini olmasının sırrı da burada yatmaktadır.

Ütopya-dram ikilemi Aliya için önemli iki kavramdır. Ütopya hayalde, imajinasyonda ve kâfalarda bir dünya tasarlar. Aliya'ya göre ütopya, "insanî olanı, insanî olmadan; ilahî olanı da, ilahî olmadan kabul etmeye çalışarak kurulmak istenen bir düzendir". Drama ise buradaki durumu âdeta performansla sahnede sergiler ve ahlaki olan yoktur. İlkinde bireyden, ikincisinde ahlaktan söz edilemez.

"İnsanlığın tarihi boyunca iki temel eğilimin, ütopya ve dramın, söz konusu olduğunu söylüyor Aliya.". Ütopyanın içeriğini bilim-teknik gibi kavramların; dramın içeriğini ise hayatın oluşturduğunu belirtiyor. Ütopya da dram da, Aliya tarafından yeniden biçimlendiriliyor.

Bilge kral, kavramları bu şekilde yeniden anlamlandırmasıyla, modern düşüncenin teorik olana tutuklu kaldığı eleştirisine yaklaşır. Nitekim modernite eleştirmenlerinin, praksi ve pratik hikmeti (phronosis) öne çıkarması, salt teorinin aksadığıyla ilgili bir konuydu. Aliya da, İslam'ın eylemde bilgelik, bilgide eylem zorunluluğu kısacası şahsiyet sahibi birey ve bunun gerçekleşmesi için zorunlu uğrak olan ahlaka dikkat çeker.

Aliya İzzetbegoviç bu iki kavramın sentezinin, İslam'da zuhur ettiğini ifade eder. İslam, bireyi ve ahlaki yeni bir bileşkede sunar. Bu muazzam yapıda, sonlu ve sonsuz, yani dünya ve ahiret birbirini gerektirir. Sahne, fani ve ebedi dünyadır, aktör ise ölümlü ve ölümsüz

boyutuyla insandır. Sonsuza demir atmanın adı iman, sonlu dünyada ebedileşmenin ismi ise ahlaktır (İzzetbegoviç, 2008, s. 120).

Aliya düşüncesinde, insan varlığının akıl boyutu, daha çok maddi ve sonlu dünyayı kavrar ve tasarlar. Nitekim bilim ve teknoloji aklın egemenliğinin adıdır. Bunlar aklın zaferidir. Oysa insan varlığı bazen mağlubiyetlere de gönül verir. İsa ve Sokrates yenilginin kahramanlarıdır. İnsan, bunlara ayrıcalıklı önem verir ve abideleştirir. O, bu mağlupları, gönül ve vicdan gözümüzle severiz der. Ahlakın kaynağını da buraya bağlar. Böylece insan varlığı akıl ve kalp olmak üzere hem muazzam bir makine hem de esrarengiz bir meçhuldür. İslam ise aklın ve gönlün, ruhun ve beden, sonlunun ve sonsuzun, kısacası edebi ve ebedi olanın sentezidir. Dolayısıyla Aliya, İslam'ın üçüncü biricik özgün yol olduğunu söyler (İzzetbegoviç, 2008, s. 130 vd.).

Bilge kral, Avrupa düşüncesinin temel tasavvurlarının, Orta Çağ okulunda, skolastikte şekillendiğini bu nedenle de dindar olsun ya da olmasın Avrupa'yı daima Hristiyanlığın kategorileri içinde düşüneceğini belirtmiştir.

Bu tanımlar ışığında insan hayatını şekillendirmek iddiasındaki bu görüşlerin tutarlılığı ile insan arasında önemli bir ilişki olduğundan yola çıkan İzzetbegoviç, öncelikle insan hayatını inceliyor ve şu fikre varıyor. "İnsan maddi ve manevi olmak üzere iki yönü olan ve bu iki yön itibarıyla aynı anda iki hayat yaşayan bir varlıktır". Dolayısıyla insan için en uygun hayat tarzı insanın bu düalizmine cevap veren İslam'dır.

Din ve İslam

Aliya İzzetbegoviç, özellikle Batı literatüründe ve oradan gelenek ve kültür yazınına yansıyan din tanımının, dinin (ed-din) nispeten doğal bir imajinasyonu ve teorik sonucu olduğunu söyler. Bir başka ifadeyle onun kümülatif maddi bir biçimidir. Mesela Hristiyan ilahiyatçı Paul Tillich perspektifinden bakarsak din, "sonsuz ilgi ya da sınırsız tutku tarafından ele geçirilmiş olmaktır. Din, hayat tecrübesinin kendini aşması, insanın nihai olarak yüce ya da kutsal tarafından ele geçirilmiş olmasıdır. Şu halde diyebiliriz ki din, nihai olarak ilgili (ultimate concern) olmaktır.". Dine bu açıdan baktığımız zaman, onun insan zihninin özgün bir tutumu olduğunu söyleyebiliriz. Aslında "güçler" olarak anlaşılan ve tutkuyla bağlanılan şeylere bu bağlamda din gözüyle bakabiliriz. Şu hâlde din, belirli dinamik etmenlerin dikkate alınması ve kayıtsız kalınmamasıdır. Bundan dolayı bu ilgi, karşı konulmaz bir şekilde şartsızdır ve onunla çelişen herhangi bir sonlu ilgiyi kesinlikle aşar. Kutsalı tam anlamıyla tecrübe etmek, onun insana kendini nihai ilgi olarak dayatması ve varoluşun bütüne yakın resmine bir göz kırpması mesafesinde olsa da tanık olmak, görünüşte din olarak seçilen İslam tanımını çağırır da, gerçekte onun sadece bir yönüne karşılık gelmektedir. Çünkü tecrübe elbette bütün dinlerin ayrılmaz bir parçasıdır (Çınar, 2007, s.70)

Fakat mesele sadece tecrübe ya da sonsuz ilgiyle bitmemektedir. Tillich yukarıda tasvir edilen tabloda İslam'ın öngördüğü dinin sadece eşgalini vermektedir. Ancak bu eşgalin içinde tecrübenin ahlakı, ahlakın bilmeyi, bilmenin ameli gerektirdiğinin izlerini bulmak mümkün değildir. Çünkü Tillich ya da diğer Hristiyan ilahiyatçıların ifade ettiği bu durum, esasında deruni bir sofuluktur. Dahası bu anlamda entelektüel de sofudur. Hatta G. Jung ve Tillich entelektüellerin de tutkulu ruhları olması sebebiyle onların geniş anlamda “dindar ruhlu” olduklarını söylemektedir. Ancak ister deruni manada dinden ister onun eşgalini veren dinden söz edelim, bunlar sayesinde varoluşsal gerilimi tecrübe eden kişi, verili ve sıradan varoluşun ötesine geçebilir. Dini bu şekilde kutsal boyut ya da kutsalın huzurunda olma olarak kabul edersek aydın da, hayat tecrübesinin aşmışlığının kılavuzluğunda yol alan kişiyse onun her hâlükârda dine karşı olması düşünülemez. Ancak o, dinin biçimsel özünün ötesindeki anlam örgüsüne çok kolay yerleşen ve dinin dinamiğini bilen bir vizyona sahiptir.

Aliya İzzetbegoviç Batı düşüncesindeki inanç manzumesinin rasyonel bir teoloji ürünü olduğunu söylemeye getirir. Evrenden hareketle onun bir yaratıcısı olduğu fikrine ulaşmaya en genel ifadeyle doğal teoloji diyebiliriz. Doğal teoloji, evrenin yaratılışını ve bir yaratıcısının olduğunu evrenin içinden hareketle izah etmeye çalışır. O, insanın kendi aklının doğal yapısından ve evrende de aynı aklın hüküm sürdüğünü ortaya koymayı hedefler. Özellikle de “nedensellik fikri” ve “zorunluluk” düşüncesi ekseninde, doğada aklın içkin olarak bulunduğu gerçeğine ulaşır. Bir başka ifadeyle evrenden hareketle “ilk neden fikri”ni ya da “doğada aklın içkin” olarak varlığını analiz eder. Kısacası Kant'ın ifadesiyle doğal teoloji, evrendeki var olan yaratılmış parçalardan bütüne, varlık fikrine ulaşır. Buradan hareketle Kant, doğal teolojinin inanç yapısına, yaratılışçılık (teist) denilebileceğini söyler.

Oysa Aliya İzzetbegoviç İslam dininin içinden konuşan ve inan biri olarak, imanın daha farklı bir teslimiyet manzumesi olduğunu söyler. Doğu ve Batı Arasında İslam kitabında nitekim o, İslam, teslimiyettir derken inancın akıl merkezli, imanın akli da kucaklayan kalp merkezli olduğunu ifşa eder.

Nitekim inaç merkezli rasyonel teoloji, evreni bir saate, Tanrı'yı da saatçiye benzeterek “düzen fikrini” işlemiştir. Oysa iman, evrendeki harikuladeliğin yanında insan ruhunu yeniden güncelleyen ahlak, vicdan ve bilinç dahası ruha dikkat çeker. Kısacası Allah sadece evrene düzen veren mimar değildir. Bununla birlikte İslam, insanı Allah ile yaptığı sözleşmeyle apayrı bir auraya kavuşturan bir akittir. Bu sayede insan yücelir.

Aliya İzzetbegoviç, Grek düşüncesinden tevarüs ederek adeta İsa ile mutsuz bir melez terkihi oluşturan Batı inancının yaslandığı Tanrı'nın zaten inanılacak bir Tanrı olmadığını düşünür. Bir doğal düzenleyici fikri ya da felsefi teizmin tanrısı, aklın kendini tanrı olarak ikame ettikten sonra ona yeniden inanç besleme arzusudur.

Öyle ki bu inanç varlığı bilinebileceğini dikte ettiği için, aynı zamanda fanatizm üretir ve dogmatik bir inançtan başka bir şey değildir. Elbette doğal teoloji inanç üzerinden, İbrahimi geleneğin dinleri ise iman üzerinden yükselir.

Batı ideolojilerinde yeni bir ahlak anlayışı bulunmamakta, fakat “tabanda yeni münasebetlerin yansıması” diyerek toplumlarının ananevi (geleneksel) manevî değerlerini ve bilhassa kanaatkârlık ve büyüklere saygı tutumunu devralıp, kendi hizmetlerinde kullanmaktadırlar: Çünkü kanaatkârlık, bu ülkelerdeki düşük hayat standardı bakımından onlara uygun geliyor; büyüklere saygı ise kolayca dokunulamaz bir özellik olan iktidara saygıya dönüştürülmüş bulunuyor (İzzetbegoviç, s. 16-19).

Aliya İzzetbegoviç’in Kur’an’da İslam’ın ahlak olarak tasvir edildiğini vurgulaması, esasında onun İslam ve din ayrımındaki kastını açık eder. Kur’an dini şöyle tasvir etmektedir: “Bugün dininizi kemale erdirdim, nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâm’ı beğendim.”((Türkiye Diyanet Vakfı [TDV], 2000, 5 / Maide: 3). Buradaki din (dîn) kavramının belirgin karakteristikleri Kur’an’ın semantik bağlantısı içinde zuhur etmiştir. En geniş anlamıyla, barış ve güvenlik anlamına gelmektedir. Buradaki barış ve güvenlik, insanın olabildiğince kendini bulabilmesi, kendine dalabilmesi ve kendi olabilmesidir. Bu da kuşkusuz, sonsuz olan bir ilahın miyar olmasıyla mümkündür. Onun şavkından aydınlandıkça insanın insanlığı çiçek açacaktır. Bu elbette nihai hedeftir. Bir başka deyişle hem hareket noktası hem de ulaşılabilecek hedeftir. Aliya İzzetbegoviç bir bakıma, Muhammed İkbâl’in düşüncesinde paralel bir yol izler: İkbâl’in ifadesiyle insanın tam kâmil bene ulaşabilmesi, üç merhaleden geçer. İlk, insanın şuur düzeyinde kendi farkındalığı ve kendini onaylayışı gelir. Sonra diğer insanların tasdik ve kabulü sağlıklı bir ben gelişiminde son derece önemlidir. Ancak bütünleşebilmenin son ayağı, belki de her ikisinin yeniden bir doğrulanması, Allah huzurunda onaylanmaktır.

Böylece Müslüman benlik bambaşka ve özgün bir güncelleme tipi olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, İslam boyası âdeta ruhun cidarlarına girmesiyle insan bambaşka bir şahsiyet olacaktır. Bu gerçekte İslam’ın bilgi-değer ve varlık paradigmasındaki kuşatıcılığıdır.

Ütopya-Dram Karşıtlığı Olarak Bilgi-Değer Birliği

Aliya İzzetbegoviç İslam düşüncesinin en özgün yanının varlık-bilgi-değer düzlemlerinde ortaya koyduğu son derece tutarlı ve dayanıklı algılama biçimi olduğunu söyler. Bir başka ifadeyle Kur’an’ın anlam bütünlüğünde iman, ‘ilm (bilgi), ve salih amel (ahlak-eylem) kavramları öylesine birbirine bağlı ki, bunlar birbirini hem besleyen hem de gerektiren boyutlardır. Öyle ki bu düşünce modunda bilgi (‘ilm), hikmet, adalet ve hakikati içinde barındıran, çok katmanlı bir kavramdır. “Bilgi ise hakiki imandır. İnsanın yaratıklar âleminde doğru ve bu yüzden uygun yerini ve yaratıcısı ile olan doğru irtibatını bilmesi ise adalet olarak bilinmektedir”. Adalet de bilgidен kopuk değildir (Çınar, 2006, s. 59-60).

Öte yandan Âdem'e (Kur'an'a göre ahlaki insan olma bakımından ilk profil) yani insana Allah, eşyanın üstünü örten "isim perdesinin" sırrını vermiş ve böylece insanı halifesi, dünya üzerindeki yaveri kılmıştır. Roma hukukunda "tanım" ve "kural" eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Eşyayı tanımlamak veya üzerindeki isim perdesini kaldırmak bir bakıma hâkim olmak anlamına gelir. Hâkim olmak hükmetmeyi, vekil olmak ahlaken yetkin olmayı; Allah'ın yaveri olmak ruhun küçülmesini göze almamayı gerektirir ki bu bir bakıma sadakattir. Sadakat de kuralların, normların ve sınırların ihlal edilmemesidir. Kanun, dışsallaştırılmış bir bilinç; bilinç ise içselleştirilmiş bir kanundan başka bir şey olmadığına göre, hukuku ve ahlaki birbirinden ayırmak mümkün değildir. Adaletin kuralları, kanun ve bilincin karşılıklı etkileşimiyle oluşturulur. Allah'ın bilgisinin, gücünün ve iradesinin toplumda şeriat olarak tecessüm etmesi, dışsallaştırılmış ve yasalaştırılmış adalettir.

Kur'an'da kulluk kavramı, inanan kişinin Allah'a bağlılığını eylemleriyle göstermesi, kesinlikle bilgi (marifet) anlamında kullanılır. Zira İslam dininde yaratıcı olarak kabul edilen Allah'ın insanı yaratış amacı, insanın onu bilmesidir. Aynı şekilde eşyanın bütünü içinde kendi yerimizi bilme, durumumuzu tanıma ve tasdik etme ve kişinin bu biliş ve tasdike göre hareket etmesi hem bireysel hem de toplumsal açıdan adaleti getirecek olan edepli olmadır. Bilme, sevme, hissetme, adil olma ve eylemde bulunmanın hepsini ihata eden bir akıl nosyonu var olmakla birlikte, pratikte bunun tecessüm ettirilmesi gerekmektedir.

Edep veya adalet kendinde sözünü ettiğimiz bilgi ve varlık algısını barındırır. Zira kişi adaleti merkeze alarak da bir tür basiret veya akl-ı selim özelliği kazanır. Adaleti mülkün temeli olarak görme de bu düşüncenin bir dışı vurumudur. Dolayısıyla mülkiyet, mevcudiyet adalet eksenli yükselecektir. Böylece de ahlak ve varlık ayırımından söz etmek mümkün olmayacaktır. Dahası adalet kendinde diğer erdemleri ve değerleri de barındırdığı için, güç ve sevgi de varlık ve bilginin içinde içkin olacaktır. Bunun için olmalı ki İslam düşüncesinde adaleti diğer erdemlerin bir bileşkesi olarak görenler bu temel işlevi ve yapılandırıcı özelliği dikkate almışlardır.

Sözünü ettiğimiz bu organik birlikten dolayı, İslam ahlakını hukuktan ayırmak da ciddi sorunlar getirmiştir. Bir kere, hukuk ve ahlak arasındaki bu sözünü ettiğimiz ayırım, özellikle seküler toplumlarda dahası yaşadığımız dünyada yapılan stratejik farklılaştırma sömürgeciliği zorlayacaktır. Çünkü "özneleri yeni bir kamusal ahlaka uygun şekilde eğitme tarzındaki yasal görevi, bu ayırım beslemektedir". Kısacası bu birlik ve bütünlüğü koparma, bambaşka bir insan profili doğuracaktır. Böylece ibadet, (Allah-kul) muamelat (inananlar arasındaki kurallar) ve hudud (cezalar yoluyla getirilen sınırlama) kavramları arasındaki bağlantı bozulduğu için, ibadet bilhassa sahneden çıkarılıp, bireysel bir tercihe dâhil edilecektir. Hukuk ve ahlak arasındaki kesin ayırım geleneksel dilde ve düşüncede farklılaşmayı ve anlam kaybını getirir. Mesela geleneksel dildeki fazilet nasıl tanımlanacaktır? Çünkü fazilet, basit bir müeyyide veya yönetime göre tanımlanamaz. Fazilet, tüm sorumlu davranışı ima eder.

Bu davranış, dünya ve ahirete birlikte gönderme yapar. Dolayısıyla İslam ahlakçılarının pek çoğu (mesela Kınalızade Ali Efendi) hukuk, ahlak ve hikmet arasında kesin hatlarıyla bir ayırım yapılamayacağını bunun pratikte görünümünün de ibadet, muamelat ve siyaset olarak tecessüm ettiğini söyler.

Meseleye buradaki bütünlüklü yapıdan hareket ederek de yaklaştığımızda, ahlak temelli bir hukuk düşüncesi kendini hissettirmektedir. Nitekim İslam hukukunun etik-yargı (etiko-jüridik) karakteristiğinin, doğal hukuk (ilkelerini akıldan alan; dinî bir gelenek ve metne bağlı kalmayan hukuk) tasarımının öngördüğü kategorik düzeyde “olan hukuk (de lege lata)” ve “olması gereken hukuk” (de lege ferenda) ayırımını iptal ettiği söylenebilir. İslam hukuku, beşerî fiillerin etik-hukuki statüsüne ilişkin olan hükümleri içerir. Şeriatta davranışlara ilişkin beşli tasnif de etik-hukuki ilişkiyi öne çıkarır: Vacip veya yapılması zorunlu eylemler, müstehap (yerine getirilmesi tasvip edilen davranışlar), mübah (icra edilmesi veya edilmemesi hemen hemen aynı olan eylemler), mekruh (çirkin davranışlar) ve haram (yasak) şeklindeki sıralamada bu ilişki etle kemik gibi birbirine bağlıdır.

İbrahimi geleneğin ve İslam’ın değere vurgusunun altında yatan asıl neden, değer bütünlüştürücü, dönüştürücü ve tamamlayıcı özelliğidir. Çünkü “değer sistemi toplumsal mekanizma refleksleriyle varlık-bilgi ön kabulleri arasındaki ilişkiyi tanzim ederek, dünya görüşü im-geleriyle sosyal yapılar arasındaki uyumu sağlar”. Aliya bunu, ütopya ve dram karşıtlığında eylemdeki ahlak varlığı insan olarak tasvir ediyor.

Sonuç

Aliya İzzetbegoviç, kendi deruniliğine dalma ve köklere inme arzusu olan bir aydındır. Dolayısıyla onun kutsal olana ve İslam’a dair olağanın dışında bir duyarlılığını da bu bağlamda okumak mümkündür. Onun gibi aydınlar, içinde yaşadıkları dünyanın doğası ve içinde buldukları toplumu sevk ve idare eden kurallar hakkında diğer insanlardan daha fazla sorgulamacıdırlar. Azınlık olan bu kişiler, gündelik hayatın doğrudan, somut durumlarından daha genel bir nitelik taşıyan ve zamanla mekândaki göndermelerden daha uzak olan sembollerle daha içli dışlı olmayı arzu ederler. Aydın diyeceğimiz bu kişiler, arayışlarını sözlü ve yazılı söylem, şiirsel veya sanatsal ifade, tarihî bir anlatım, ayin ve ritüeller yoluyla dışa vururlar. Bütün toplumlarda entelektüelin veya aydının varoluşuna, doğrudan somut tecrübe perdesinin ötesine nüfuz etme yönündeki bu deruni ihtiyaç damgasını vurur. Öteye nüfuz etme tecrübesi bir inşa ve restorasyon faaliyetini beraberinde getirir. Esasında aydın mevcut geleneğin katmanları arasında kalmış sembollerini fark ederek onun yeniden üretilmesine aracı olduğu gibi, geleneğin etkili ve yeni bir sembolizmin oluşmasına yol verir.

Aliya İzzetbegoviç, aydın ve bilge duyarlılığıyla, idealizm, materyalizm ve İslam’ın içerimlerini ve çağrışımlarını oldukça analitik bir şekilde ele almıştır. O, bir iman manzumesi olarak

■ Doğu Batı Arasında İslam Birliği İdeali

İslam'ın, akli dışlamadan kapsayarak dahası vicdanı da ihata ederek, şümulü bir sistem olduğunu göstermesi oldukça özgündür.

Batı'da yaşamış, Doğu ve Batı sentezini harmanlayan ve gözlemleyen yaşamıyla âdeta, Doğu ve Batı arasındaki kırılmalara, geçişlere, sentezlere ve dışlamalara şahit olmuştur. Komünist, sosyalist ve mateyalist yaşam biçimlerine alternatif paradigma olarak İslam çözümlemesi tam da yaşantının ibriğinden süzülen kristaller olarak tarihte iz bırakmıştır.

Bilge Kral'a göre, Doğuluların başına gelebilecek en kötü şey, E. Said'in dediği gibi, Batı gözlükleri takarak kendilerine bakmaktır. Çünkü teslim olmanın ve yeni bir insan teşekkül ettirmenin adı olan İslam, ancak yaşayarak kavranabilir; dahası indirgemeye meydan okur. Kapitalist gücün etkisiyle, sadece akıl boyutuyla İslam'a bakmak, onu anlamamak için en kestirme yol olacaktır!

Kaynakça

Çınar, A. (2006). Modern zamanların değer arayışı: Varlık-bilgi ve değer birliği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), s.53-68..

Çınar, A. (2007). Varoluşçu teoloji. İstanbul: İz Yayıncılık.

Çınar, A. (2008). Rasyonel teoloji. Bursa: Düşünce Kitabevi.

İzzetbegoviç, A. (2008). Doğu ve Batı arasında İslam (çev. Salih Saban). İstanbul: Nehir Yayınları.

Türkiye Diyanet Vakfı. (2004). Kur'an-ı Kerim açıklamalı meâli (hzl. H. Karaman vd.). An-kara.